

ket er så svagt, at det bliver til en rent retorisk figur, »vores kejser« i betydningen »den kejser, vi lige taler om«. Den omvendte, tyskfjendtlige tendens er hyppigere, f. eks. ved John of Salisbury (s. 363 ff.). Også Knud den Stores og de danske kongers holdning til et eget overherredømme over flere riger, hhv. til den tyske konges stilling som sådan, bliver genstand for vurdering inden for rammen af den almindelige problemstilling.

Tore Nyberg

Berent Schweinöper: Königtum und Städte bis zum Ende des Investiturstreits. Die Politik der Ottonen und Salier gegenüber den werdenden Städten im östlichen Sachsen und in Nordthüringen. Vorträge und Forschungen, Sonderband 11, hrsg. v. Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte. Sigmaringen, Jan Thorbecke 1977. 167 s.

Temaet, behandlet mundtligt i *Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte* på Reichenau 1969, præsenteres her som en indledende oversigt på 10 sid., en samling bymonografier, og en sammenfatning med konklusioner på 20 sid. Oplægget er således ikke uligt Erich Herzogs værk *Die ottonische Stadt* fra 1964. Schweinöper, som forlængst har gjort sig fortjent ved fine undersøgelser over Magdeburgs opkomst, præsenterer kun indlandsbyer, heraf en række bispebyer: af de 13 udvalgte byer genfinder man således hele 7 i Herzogs bog. Tyngdepunktet ligger dog ikke på det kirkelige, som hos Herzog, men på de tyske kongers interesse i de vordende byer og deres muligheder for at lænke og påvirke deres udvikling ved beskyttelse og fiskale love. Kongerne synes derved ikke at have drevet den bevidste bypolitik, som en ældre byhistorisk forskning plejede at læse ind i privilegietildelinger og kongelig domsudøvelse. Der er godt udarbejdede planer til alle byer, dog i et meget lille tryk.

Tore Nyberg

Hallvard Trættemberg: Geistlige segl i Oslo bispedømme ca. 1200–1537. Det norske Videnskaps-Akademi. Skrifter. II. Historisk-Filosofisk Klasse. Ny serie nr. 13. Oslo–Bergen–Tromsø, Universitetsforlaget 1977. 159 s. N. kr. 55,00.

Med denne bog fortsætter forfatteren det arbejde, som han i 1953 og 1968 havde påbegyndt med afhandlingerne *Geistlige segl i Nidaros* (Den norske kirkeprovins 1153–1953, udk. i Trondheim) *Geistlige segl i Bergens bispedømme* (festskriftet Bjørgvin bispestol, udk. i Bergen), og indledningen i nærværende arbejde slutter sig også nært til redegørelserne i Bergensfestskriftet. Som naturligt er, gøres der klart opmærksom på, hvilke vanskeligheder man står over for ved gengivelsen af seglene, ikke blot dem, der skyldes beskædigelser i tidens løb, men også, at det anvendte voks i norske segl gennemgående anses for at være af dårlig kvalitet. Enhver, der har haft et segl i hånden, må give forfatteren ret i, at det kan være overordentlig vanskeligt at nå til den fuldkomne gengivelse. I mere end 200 år har man forsøgt sig med tegninger, kobberstik, fototypier, fotografier efter farvede og ufarvede afstøbninger eller direkte efter fotos. Trættembergs indlæg fortsætter den diskussion, som Anders Thiset rejste i anmeldelsen af Henry Petersen, *Danske gejstlige Sigiller* (HT 6. r. I, s. 725 ff.). I modsætning til Henry Petersen, der lod Th. Bergh tegne, hvorefter tegningerne måtte overføres til den litografiske sten med svækkelse af den fuldtro gengivelse som resultat, er Hallvard Trættemberg selv en yderst habil tegner, idet han har leveret omkr. 40 tegninger. De 148 bevarede segl er afbildet på s. 97–159,

både ved hjælp af tegninger og fotografier; der er således rig lejlighed til for brugeren at gøre sig fortrolig med fortrin og mangler ved de forskellige gengivelser af samme segl.

Iøvrigt er seglbeskrivelserne bygget op på samme måde som i andre seglværker. Foruden bispernes og kapitlets segl medtages kanslerens. Han var samtidig provst ved Maria-kirken i Oslo. Derefter præsenteres segl fra stiftets klostre med Hovedøy kloster i spidsen, og til slut et fyldigt udvalg af præstesegl. Beskrivelserne i de fire første afsnit er meget fyldige, mens præsteseglenes beskrivelse er mere kortfattet og stort set svarer til praksis i Danske gejstlige Sigiller. En kilde- og litteraturfortegnelse samt redegørelse for tegnerne og fotografer afslutter teksten, men et regulært alfabetisk register savnes. Seglværker er sjældne fugle; de repræsenterer en stor og langvarig arbejdsindsats, som fortjener megen anerkendelse. Forhåbentlig bliver der også tid til at fortsætte med de øvrige bispedømmer.

Herluf Nielsen

Eva Österberg: Kolonisation och kriser. Bebyggelse, skattetryck, odling och agrarstruktur i västra Värmland ca 1300–1600. Det nordiska ödegårdsprojektet publikation nr. 3. Bibliotheca Historica Lundensis XLIII. Lund, Liber Läromedel 1977. 308 s. Sv. kr. 60,00.

Med udgangspunkt i det nordiske historikermøde i Bergen 1964 (Ødegårder og ny bosætning i de nordiske land i senmiddelalderen) organiseredes i 1968–69 Det Nordiske Ødegårdsprojekt. Formålet hermed er en sammenligning på nordisk plan af udviklingen i den agrare bebyggelse og økonomi i tidsrummet ca. 1300–1600, og midlet er repræsentative punktundersøgelser i hvert land og en afsluttende fælles komparation. I Sverige arbejdes der med syv undersøgelsesområder fordelt over Syd-, Mellem- og Nordsverige. Udvalgsprincipperne herfor er foruden hensynet til kildefrekvensen varierende geografiske forhold, bebyggelsesstrukturer og ejendomsforhold.

I det her foreliggende arbejde publiceres resultaterne fra en sådan punktundersøgelse dækkende ni sogne i västra Värmland. Omkring 1600 omfattede området en 350 gårde, hvoraf 86 % var enkeltgårde, og resten samlet i små landsbyer à 2–3 gårde. Kronen ejede da $\frac{2}{5}$ af gårdene, endnu $\frac{2}{5}$ var i selvejerbesiddelse og resten altså adelsgods. Hovedresultaterne af Eva Österbergs indtrængende analyse af bebyggelses- og befolkningsudviklingen ca. 1300–1600 kan opsummeres således: Ud af ca. 170 enheder, der er belagt i middelalderen, er ca. 25 enheder forsvundet inden 1540, medens en halv snes eksplicit angives som øde engang før 1503. Endelig markeres yderligere en halv snes enheder som øde i kronens jordebog fra 1540. At lægge disse tal for temporær og permanent øde-lægning sammen og sætte dem i forhold til den totale bebyggelse i 1540 (s. 118 f.) for derved at opnå et procentuelt udtryk for den senmiddelalderlige regression forekommer dog lidet hensigtsmæssigt. Et sådant udtryk har i bedste fald kun meget ringe ud-sagnskraft om bebyggelsens faktiske tilstand på et givet tidspunkt, og kan i værste fald være misvisende. Kronologisk bemærkes det, at øde-notitser først forekommer fra 1430-erne, hvorfor pesten ikke synes at være en sandsynlig årsag til regressionen. Topografisk noteres en tendens til marginal beliggenhed (bjerge, fugtige arealer) for de forsvundne enheders vedkommende, men om noget sammenhængende mønster kan der ikke tales, og årsagsforholdene må i det hele stå uafklarede hen.

For tidsrummet 1540 til 1600 er det i modsætning til senmiddelalderen muligt at følge bebyggelsesudviklingen meget nøje ved hjælp af kronens næsten komplette jordebogsrækker. Eva Österberg konstaterer her en meget kraftig bebyggelsesekspansion, der, om end styrken varierede fra sogn til sogn, oftest oversteg 50 %. Som følge heraf genopdyrkedes flertallet af de nedlagte middelaldergårde i denne periode. Kronologisk fordeler